

Biztonság határok nélkül *2007. május 8.*

Csáki Imre

Az önkormányzat feladata az árvízi védekezésben

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Köszöntöm Önöket, Csáki Imre vagyok, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város főmérnöke!

Rendkívül megtisztelő számomra, hogy ezen a nemzetközi konferencián előadásommal az Önkormányzatok feladataira, tevékenységére és nehézségeire felhívhatom a figyelmet.

Az első részben az egyes jogszabályokban megfogalmazott feladatokat sorolnám fel, azt illusztrálva, hogy a települési önkormányzatokra az árvízi kártételek elleni védekezésben nagyon komoly szerep hárul.

A vizek kártételei elleni védelem és védekezés – a törvényi szabályozás alapján – az állam, az önkormányzatok, illetve az érdekeltek közös feladata.

A vízkárelhárítás két szakaszra tagolható. Egyfelől a megelőző jellegű beavatkozást és felkészülést, amely a mederből kilépő vizekre, vagy belvizekre figyelemmel az előlontható területeket, mint a vizekkel veszélyeztetett térségeket árvíz- és belvízvédelmi művek létesítésével és fenntartásával mentesíti az elöntésektől, illetve a belvizek kialakulásától, másfelől az operatív védekezési feladatokra történő felkészülést (védelmi tervek elkészítése, védelmi szervezetek felkészítése, információs rendszer kialakítása, védelmi felszerelések, műtárgyak karbantartása, építése, ellenőrzése) jelenti.

A védekezés a jogszabályban meghatározott keretek között végzett operatív tevékenység, amely az élet és vagyonbiztonság megóvása érdekében, az árvíz, a belvíz kártételeinek megelőzését, elhárítását, illetőleg mérséklését szolgáló műszaki és államigazgatási feladatok végrehajtása. A védekezés műszaki feladatait az árvizek és belvizek időszakában a védműveken, vagy azok mentén a védművek védő, illetőleg működőképességének megőrzését szolgáló feladatok összessége jelenti.

A vízkárelhárítással kapcsolatos alapvédelem biztosítása állami kötelezettség, így a több önkormányzat területét védő árvízvédelmi fővédvonalakon a vizek kártételei elleni védelem teendőit és a védekezést a vízügyi szervek látják el.

A vízügyi igazgatási szervezet feladata – a mezőgazdasági vízgazdálkodási célokat szolgáló vízilétesítmények kivételével – a folyók vízkárelhárítási célú szabályozása, a kettőnél több települést szolgáló vízkárelhárítási létesítmények – az árvízvédelmi

fővonalak, vízkárelhárítási célú tározók, belvízvédelmi főművek építése, ezek, valamint az állam kizárólagos tulajdonában lévő védművek fenntartása és fejlesztése, továbbá azokon a védekezés ellátása.

A helyi önkormányzatok vízkárelhárítási feladatai (1995. évi LVII. Törvény (Vgtv.) 16.§ (4) bekezdés, 17.§ 232/1996 (XII.26.) Kormányrendelet.)

Az 1990. évi LXV. Törvény (Ötv.) 8.§ (1) bekezdése – többek között – a települési önkormányzatok feladatává teszi a vízrendezést és a csapadékelvezetést. A Vgtv. 4.§ (1) bekezdés f. pontja a helyi vízrendezést és vízkárelhárítást, valamint az árvíz és belvízmentesítéssel járó települési önkormányzati feladatokat határozza meg. Ezek egyfelől a települési vízkárok okaira figyelemmel a megelőző műszaki beavatkozások, fejlesztések megvalósítását, vízelvező rendszerek kiépítését, a befogadók, a belvízcsatornák mederrendszerét, védelmi tervek elkészítését, azaz a vízkárok megelőzését szolgálják.

Az ezzel járó – az önkormányzati tulajdonra, annak fenntartására is figyelemmel - konkrét feladatokat a Vgtv. 7.§ (3) és (4) bekezdésére, valamint 16.§ (4) bekezdése határozza meg:

- a természetes állóvizek, holtágak, patakok, partszakaszok fenntartása, partvédelme
- belvízelvező művek, belvízcsatornák, tározók, szivattyútelepek létesítése, fenntartása, ezeken a belvízvédekezés ellátása
- a víz, a hordalék zavartalan levonulásának biztosítása, mederfenntartási munkák elvégzése
- a legfeljebb két település érdekében álló védművek létesítése, a helyi önkormányzat tulajdonában lévő védművek fenntartása, fejlesztése és ezeken a védekezés ellátása
- a település belterületén a patakok, csatornák áradásai, továbbá a csapadék-és egyéb vizek által okozott kártételek megelőzése, az ezt szolgáló védművek fenntartása, fejlesztése és azokon a védekezés ellátása
- a vizek kártételei elleni védelemmel összefüggő – külön jogszabályban meghatározott – feladatok ellátása.

A Vgtv. 17.§-a, valamint a Vhr. külön nevesíti a védekezés államigazgatási feladatait.

Ezek a feladatok a védekezéssel összefüggő rendvédelmi szociális, egészségügyi, hatósági intézkedéseket, továbbá a műszaki feladatok ellátásához szükséges munkaerő, eszköz, anyag, felszerelés biztosítását, továbbá az élet és vagyonbiztonság érdekében szükséges megelőző és operatív feladatok ellátását jelenti.

Az önkormányzati feladatok körében, alapjaiban a polgármesterek hatáskörét érintő intézkedések:

- a védekezéshez szükséges közerők, eszközök, anyagok, felszerelések összeírása, nyilvántartása
- szükség szerint a közerők mozgósítása, a polgári védelmi szolgálatra történő beosztás elrendelése
- a kiürítés, a mentés és a visszatelepítés tervezése, illetőleg ilyen intézkedés esetén ennek szervezése, irányítása
- az élet és vagyonbiztonság védelméhez halaszthatatlanul szükséges intézkedések átmeneti elrendelése
- a védekezésben résztvevők egészségügyi ellátásáról történő gondoskodás, továbbá a kiürítés, a mentés és a visszatelepítés során a közegészségügyi feltételek megteremtéséről, a járványok megelőzéséről való gondoskodás az illetékes népegészségügyi és tisztiorvosi szakszolgálat közreműködésével
- az árvíz és belvíz által okozott, valamint a védekezéssel kapcsolatban keletkező károkkal és helyreállítással kapcsolatos intézkedések megtétele.

Az előbbi feladatokat a katasztrófák elleni védekezés irányításáról szóló jogszabályok, ideértve a polgári védelmi és honvédelmi joganyagot is a vízkárelhárítást érintő külön rendelkezések, valamint az egészségügyi törvénynek a katasztrófa egészségügyi ellátásra vonatkozó szabályai határozzák meg. (Vgtv, a polgári védelemről szóló 1996. évi XXXVII. tv, az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. tv, a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló, 2001. január 1-től hatályos 1999. évi LXXIV. tv)

Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város a Tiszától keletre 7 km-re, Szegedtől 25 km-re északkeletre a Körös – Tisza - Maros közén a csongrádi síkság déli részén, az egykori Hód -tó partján terül el.

A város határában feltárt régészeti leletek tanúsága szerint a környék több, mint hétezer éve lakott. Az itt letelepedő embereknek a hely kiválasztásánál minden bizonnyal legfontosabb szempontja a kialakult vízviszonyokhoz történő alkalmazkodás volt. Korábban a város közigazgatási területéhez tartozó külterületeken új, önálló települések alakultak, (Mártély, Székkutas) továbbá, több szálon kapcsolódik a településhez Mindszent város is.

A város külterületi lakott, belterületként nyilvántartott részei - Batida, Erzsébet, Kútvölgy, Szikáncs, települések. Közigazgatási területe 48.323 ha, melyből belterület 2.122 ha. A belterülethez tartozik a 117 ha nagyságú Mártélyi üdülőterület is. Hódmezővásárhely az ország legnagyobb közigazgatási területével rendelkező megyei jogú városa.

Mártély, Mindszent, Székkutas települések a "Vásárhely és Térsége Területfejlesztési Önkormányzati Társulás" létrejöttével hivatalosan is kifejezték együttműködési szándékukat.

Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Közigazgatási területén jelenleg 48.328 fő állandó bejelentett lakos lakik . A városban és a városhoz tartozó körzet települése in (1 városban és két községben) összesen 60.299 fő él.

1. kép

A város vízjárta területei a 19. század közepén

A város történetének meghatározó része a természettel, a vizekkel szemben folytatott küzdelem. Meg kell említeni viszont a török időket is, amikor pedig a helybelieknek éppen a mocsárvilág biztosította a meneküléshez, a túléléshez a lehetőséget. A város elhelyezkedését, fejlődését jelentősen meghatározó tényező az élővízzel kapcsolatban álló Hód – tó, amely az ősi Tisza korábbi medréből keletkezett. A tó város alatti szakaszán nagyvíz idején jelentős volt a vízi forgalom. A jelenlegi városháza alatt helyezkedett el a Hal tér, mely nevét az 1856-ig közlekedő hajók és csónakok által szállított portéka után kapta.(ld. 2. kép)

2. kép

Városháza a „kőfallal”

Az Alföldön a múlt század közepén indult és Vásárhely térségében az 1880 –as években végrehajtott folyószabályozási munkálatok következtében az árterület kapcsolata az élő vízfolyásokkal megszűnt és a víz borította, mocsaras területek lecsapolásra kerültek. A vizektől mentesített árterületen az emberek letelepedtek, utakat, házakat építettek, így a terület és a rajta elhelyezett értékek a kárérzékenységet megsokszorozták. A töltések közé zárt folyók nagyvizei az idők folyamán mind nagyobb szintekkel vonultak le. A kezdetleges módszerekkel és nem megfelelő méretekkkel kiépített töltések gyakran nem bizonyultak elégségesnek, s így mentesítettnek hitt területek kerültek előntésre. Hódmezővásárhely város vezetése 1876-ban döntött körtöltés létesítéséről. A város a Tisza bal parti 2.95. számú, Körös – Tisza– Maros közti 1370 km² nagyságú ártéri öblözetben helyezkedik el (ld. 3. kép).

3. kép

Ártéri öblözetek

Hódmezővásárhelyet és térségét védő árvízvédelmi rendszer állami tulajdonban lévő elsőrendű árvízvédelmi töltésrendszerből, a mentesített területen épült másodrendű

töltésekből (körtöltés) és lokalizációs védvonalakból áll melyek az Önkormányzat tulajdonában vannak.

A földrajzi elhelyezkedésből adódóan a folyók alsó szakaszán az esés csekély, az árvízi levonulás időtartama hosszú, a védtöltéseknek igen magas vízszlopot kell tartani a természetes térszint felett, akár több hónapig is. Másik adottság, hogy az ártér viszonylag sík, ezért természetes lokalizációs lehetőség alig adódik. A Tisza bal oldalán az ártér szélek legnagyobb távolsága a folyótól meghaladja a 30 km-t is, ezért keresztgátak nem épültek.

Elméletileg az árvízvédelmi fővonalak tönkremenetele esetén az egész öblözet néhány nap alatt víz alá kerülhet, melynek következtében az átlagos vízborítás 2-5 m lehet. Tekintve, hogy Hódmezővásárhely területének abszolút magassága 80 m Bf. és hogy a terepadottságok következtében mindhárom folyó vize az adott szakaszokon történő gátszakadás esetén a várost elérheti, az árvízveszélyt valós fenyegetettségnek tarthatjuk. A fővédvonalak szakadása elméletileg bárhol és bármikor bekövetkezhet, hisz a művek földből készültek. A szakadás körülményeitől függően az ártér, különböző módon és ütemben töltődhet fel. Szélsőséges esetekben a lokalizációs vonalak többségének elsősorban terelő szerepe lehet, kivéve a körtöltést, mely megfelelő védelmi beavatkozással jó eséllyel védhető (ld 4. kép)

4. kép

Árvízi elöntés modellezése

Az 1876-os döntést követően, az 1879. évi árvíz hatására azonnal elkezdték építeni a körtöltést, mely még abban az évben el is készült. Hossza : 22.968 m, az általa mentesített terület nagysága 2.400 ha, melyből 1.250 ha belterület. A létesítmény 17.233 m hosszú szakaszon töltés jellegű, míg 3.035 m hosszón falazott téglafal. Korona magassága 82.50-83.60 m Bf. szint között változik, a téglafal magassága 82.70 m Bf

5. kép

Tégla támfal és töltés

6. kép

A körtöltés városi szakasza

Fenti adatokból az alábbi következtetések vonhatóak le. Egy öblözetben belüli fővédvonalon töltésszakadás esetén mintegy 46.000 ha terület kerülhet városunkban víz alá, melyből 870 ha belterület. Függően a szakadás körülményeitől és a helyétől, az időelőny a fél naptól pár napig tarthat, addig van lehetőség a másodrendű védvonal megerősítésére, illetve a külterületen, mintegy 740 tanyában élő 1.600 fő elhelyezésére.

A 2.95-ös árvízi öblözetben a vásárhelyi körtöltés az, amelyik kiépítettségénél fogva nagyobb elöntések esetén is sikeres védelmet nyújthat nem csak a város polgárainak, hanem az elöntéssel fenyegetett többi település lakosainak is. A sikeres védelem ellátása a védművek általános és folyamatos fenntartása mellett képzelhető el, természetesen a megfelelő védelmi szervezet felépítése, a védekezéshez szükséges létszám, anyag és eszköz, valamint gépek biztosítása és magas szintű szakmai irányítás mellett.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A 2006. évi Tiszai árvízvédekezési tevékenység során nyert tapasztalatok, az elmúlt évek egyre szélsőségesebbé váló időjárási körülményei következtében - gyakorlatilag periodikusan - kialakuló veszélyhelyzetek, az ezt követő kárelhárítás során szerzett tapasztalatok felhívták Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város vezetőinek, tisztségviselőinek figyelmét arra, hogy a törvényben előírt – önkormányzatra háruló – feladatok teljesítésén túl figyelembe véve a városunk sajátos földrajzi elhelyezkedését, geológiai adottságait át kell gondolni a város és a vonzáskörzetében levő települések polgárainak élet és vagyónbiztonsága érdekében tett intézkedéseit.

Tény, hogy számos jogszabály rendelet írja elő hogy mely szervnek, hatóságnak, vagy az önkormányzatoknak milyen hatásköre és kötelezettsége van.

Úgy gondolom, hogy az elmúlt évek gyakorlata bebizonyította, hogy végre valahára végrehajtható tartalommal is fel kellene tölteni ezen előírásokat.

Véleményem szerint egyszer már nyíltan szembe kell nézni azzal - egyébként minden közreműködő által ismert ténnyel – hogy az önkormányzatok segítség, anyagi támogatás nélkül soha sem fogják tudni maradéktalanul végrehajtani feladataikat.

Minden bizonnyal megdöbbentő adatot kapnánk, ha összehasonlítanánk azokat az országos adatokat melyek tartalmazzák az elmúlt években a vízkárelhárításra, belvízvédekezésre fordított költségeket - a belvízkár, vagy árvízkár megelőzésére fordított összeg nagyságával.

Valószínűleg megdöbbenénk, ha szembesülnénk avval, hogy az önkormányzatok, milyen szerény mértékű összeget tudnak e célra fordítani.

Teljes egészében tisztában vagyok azzal, hogy vízügyi-műszaki védelmi eszközökkel a károkat csak mérsékelni lehet, de biztos vagyok abban, hogy Hódmezővásárhely példája rávilágít arra, hogy át kell értékelni az önkormányzatok árvízkár elhárítási feladatait és összhangba kell hozni a finanszírozással is.

Az országos tanácskozásokon önkormányzatok szakembereivel folytatott megbeszélések alapján meggyőződtem arról, hogy már a megelőzés időszakában

jelentős önkormányzati alapfeladatok elvégzése maradt el, vagy csak részlegesen kerültek végrehajtásra.

Szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy a védelmi tervek ugyan megfelelnek a törvényi előírások formai követelményének, nem töltődtek fel valós tartalommal, anyagi erőforrás, technikai eszközök, hozzáértő személyi állomány hiányában, ezért gyakorlatilag végrehajthatatlanok.

Hódmezővásárhelyen évről évre több, mint 100 m Ft-ot költünk a bel- és külterületi csatornahálózatra és műtárgyaira, azonban a másodrendű védvonal megerősítésére szükséges mintegy egy milliárd forintot csak pályázati forrásból, vagy azt kiegészítve tudnánk biztosítani.

7. kép

Az Ipartelep lokalizációs töltés

Az önkormányzati védművek jelentős része a többi településen is – a védőképesség megőrzése érdekében – feltétlenül igényli azok fejlesztését és saját forrás alig áll rendelkezésre.

Az előzőekre figyelemmel - az Ötv. vagy a Vgtv. idevonatkozó rendelkezései kiegészítésével - indokolt a helyi vízkárelhárítás kötelező önkormányzati feladatként való megfogalmazása, és - ezzel egyidejűleg - annak megfelelő finanszírozásáról való gondoskodás is.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!